

УДК 007: 304: 659.3

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ШКАЛИ ОЦІНКИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ В КОМУНІКАТИВІСТИЦІ

Наталія Степанюк

*Волинський інститут економіки та менеджменту,
вул. Електроапаратна, 3, Луцьк, 43020, Україна, e-mail: stepanuk@ua.fm*

Розглядаються проблеми співвідношення принципів класичної соціології та соціології мас-медіа в контексті їхньої коректності у вивченні медіа впливів. Стверджується, що при збалансованому і виваженому застосуванні цих методів при аналізі наслідків діяльності мас-медіа можна отримати цілком валідний результат дослідження.

Ключові слова: аудиторія, вимір, вплив, мас-медіа, соціологія, шкала.

Проблема ставлення українців до діяльності мас-медіа не витримує позаконтекстного виміру. Власне, коректність загальної картини створення мас-медіа власного поля творчої активності та світосприйняття аудиторією мас-медійної практики неприпустима без соціологічної цілісності тих аспектів діяльності мас-медіа, які можуть зацікавити соціологів [1, с. 29-31].

Цікавим тому нам видається аналіз тих соціологічних чинників соціально-економічних та культурних аспектів контексту обігу мас-медіа в суспільних кластерах. Вважаємо за потрібне виділити декілька складових частин домінант соціологічних рамок проведення досліджень в галузі соціальних комунікацій.

1. **Принципи побудови системи показників** соціальних змін взагалі. Після проголошення незалежності України в 1991 році наша держава задекларувала вибір демократичного розвитку [2], який має на увазі:

- побудову відкритого суспільства;
- орієнтацію на ринкову економіку;
- закріплення демократичних засад політичного життя;
- підвищення якості життя українців.

Мабуть, саме тому розробка показників особливостей та наслідків мас-медійної практики має здійснюватись на засадах парадигми розвитку процесу демократизації в Україні. Варто вести мову про те, що необхідно розробити загальносоціологічні показники, які дозволять періодично (як максимум — раз на рік) давати оцінку ступеню реалізації чи ігнорування демократичних змін в українському суспільстві, підвищення чи стагнації рівня життя українців (матеріально-економічного, політико-правового, морально-психологічного, фізичного тощо).

У зв'язку із необхідністю прослідкувати та проаналізувати тенденції соціальних змін в українському суспільстві необхідно визначити загальні вимоги щодо формування сукупності емпіричних показників. По-перше, кожен з цих показників мав прямо чи тотожно віддзеркалювати характеристику стану суспільної системи та, зокрема, комунікаційного чинника цієї системи. По-друге, кожен з цих показників мав би фіксувати зміни до даних показників, які зафіксовані в моніторингах, за принципом конкретної індикації — це дозволить оцінювати характер і скерованість змін суспільної та комунікаційної систем на напрямках «демократизація» та «благополуччя».

При розробці системи конкретних індикаторів (а це, до речі, можуть бути питання звичайної анкети [3, с. 93]) необхідно враховувати збалансованість різних типів питань, а саме:

- декларативні установки;
- фактологічні судження;
- раціонально-оціночні судження;
- емоційно-оціночні судження.

Розглянемо ці ключові критерії детальніше.

Декларативні установки — питання, що стосуються готовності людей поступати так чи інакше при тих чи інших обставинах (бажання висловлювати соціальний протест тим чи іншим способом, проблеми міграції, наміри проявляти комунікаційну чи електоральну активність тощо).

Фактологічні судження — питання, що стосуються як ставлення аудиторії до конкретних фактів, подій, обставин, умов виникнення фактів, подій, обставин, вчинків людей, — усього того, що мало місце в житті людини у той чи інший період її життя, так і оцінка діяльності мас-медіа, які висвітлюють ті ж самі факти, події, обставини.

Раціонально-оціночні судження — питання, що стосуються оцінок, які люди дають різним політичним подіям, рішенням політичних партій та політичних лідерів, скеровані на напрями розвитку суспільства (за шкалою суб'єктивних оцінок на кшталт «правильно» — «неправильно», «підтримую» — «не підтримую», «згоден» — «не згоден» тощо).

Емоційно-оціночні судження — питання, які дозволяють людині висловити позитивну, негативну чи нейтральну емоційну оцінку щодо тих чи інших фактів, ситуацій, подій, політичних рішень тощо (за шкалою емоційних оцінок на кшталт «добре» — «погано», «краще» — «гірше», «покращилось» — «погіршилось» тощо). До цього типу показників відносяться також оцінки довіри (за шкалою суб'єктивних оцінок на кшталт «довіряю» — «не довіряю», «підтримую» — «не підтримую», «згоден» — «не згоден», «задоволений» — «не задоволений» тощо).

Вартує сказати про те, що досвід перших соціологічних акцій в незалежній Україні періоду 1992–1994 років засвідчив, що в умовах доволі нестабільного суспільного-політичного та комунікаційного середовища (йдеться про так званий перехідний період [4, с. 118]) емоційно-оціночні судження відрізнялись високим, а доволі часто й неадекватним негативізмом й песимізмом, а тому до інструментарію досліджень (якщо йшлося про опитувальний лист) було включено питання, відповіді на які віддзеркалюють предметно-емоційну оцінку або достатності, або недостатності тих чи інших соціальних благ чи комунікаційних принад (відповідно — використовувалась шкала достатності благ на приклад

«чогось бракує» — «нічого не бракує», «нічого не цікавить» — «все цікавить» тощо).

Поряд з прямими індикаторами (коли кожне окреме питання «працює» на той чи інший показник), до анкети необхідно включати цілу низку стандартизованих *текстових* методик, які дозволяють провести більш точний вимір деяких особливостей масової свідомості, яка формується мас-медіа та має безпосередній стосунок до створення періодизації соціальних трансформацій.

2. **Шкала аномії** (Anomy Scale, McClosky & Schaar), що складається із 9 пунктів, які дозволяють вибудувати індекс аномічної деморалізованості. Аномічна деморалізованість є психологічною реакцією людей на соціальну та комунікаційну ситуацію, коли одна система норм і цінностей вже зруйнована, а інша ще не сформована до кінця.

3. **Шкала авторитаризму**, яка у будь-якій моніторинговій акції являє собою використання одного з варіантів модифікації F-шкали. Це — відома інтерпретація ступенів авторитаризму (Authoritarianism), які є присутніми насамперед в соціальній сфері життя суспільства. Шкала авторитаризму дозволяє виміряти невидимі, приховані політичні та комунікаційні установки особистості, марковані агресивною налаштованістю симпатій до авторитаризму взагалі — і до авторитарних мас-медіа зокрема. За розповсюдженістю у суспільстві авторитарних установок можна давати оцінки щодо скерованості суспільної свідомості в цілому по усіх стратифікаційних вимірах аудиторії — від демократичних стремлінь до недемократичного вибору. При цьому вартує зазначити, що сама шкала недемократичного вибору має на увазі орієнтацію населення або на харизматичного лідера із зачатками авторитаризму («фашизоїдні» установки), або на тоталітарну, нічим не обмежену владу («тоталітарні» установки)

4. **Шкала цинізму** являє собою додаток до шкали МБОП (Мінесотського Багатопротипового Особистісного Опитувальника) [5]. Індекс цинізму засвідчує ступінь зневаги до загальноприйнятих цінностей. Високий ступінь цинічної зневаги може слугувати серйозною перешкодою на шляху до формування демократичної системи оцінки цінностей як ціннісно-нормативної основи формування демократичного суспільства.

5. **Шкала національної дистанції**. Шкала національної дистанції являє собою один із найбільш розповсюджених принципів Джеймса Богардуса [6]. Ця шкала була апробована й модифікована в Україні і ще раз засвідчила, що може вимірювати, по-перше, ступінь національної відстороненості, по-друге, ступінь національного ізоляціоналізму, по-третє, розповсюдженість націоналістичних, ксенофобських та антисемітських установок як соціально-психологічних перешкод на шляху розвитку відкритого демократичного суспільства.

6. **Шкала соціального самопочуття**. Шкала соціального самопочуття включає пункти розвитку чи заперечення соціальних благ, кожне з яких оцінюється суб'єктом. Достатня кількість соціальних благ засвідчує про високий рівень соціального самопочуття людини в суспільстві, що дозволяє відстежувати динаміку загального рівня соціально-комунікаційних настроїв стратифікаційних суспільних груп.

7. **Шкала соціальної напруги**. Шкала соціальної напруги визначає рівень соціальної напруги в контексті протесаного потенціалу та інших видів протестних настроїв, серед яких визначаються ті, які, по-перше, нав'язані мас-медіа, по-друге, власними відчуттями людини, по-третє, в яких людина готова взяти

участь особисто та безпосередньо. Кожна з цих акцій протесту має власний коефіцієнт дестабілізованого ставлення соціуму до кожної акції. Розповсюдженість у суспільстві індивідів з високим рівнем дестабільності протестного потенціалу є показником і соціальної напруженості, і високого рівня підбурювання до такого рівня з боку мас-медіа. Цей показник дає можливість робити висновки щодо ступеня стабільності — нестабільності тієї системи влади і стандартів функціонування мас-медіа, які діють на конкретний часовий момент.

8. **Шкала тривожності.** Шкала тривожності є дуже зручним тестами в галузі вивчення діяльності мас-медіа — а надто в контексті їхніх підбурювальних потенцій. Стресові ситуації, які є в житті кожного суспільства, та реакція суспільства на ці тести, — є відмінною методикою валідизації на соціальний стрес, оскільки співзвучна із методикою вивчення причини та наслідків самого стресу (в соціології політики та в політології).

Шкали розрізняються не тільки математичними властивостями, але й різними способами збору інформації. У кожній шкалою застосовуються певні методи аналізу даних. Залежно від типу завдань, що вирішуються за допомогою шкалювання, будуються або шкали оцінок, або шкали для вимірювання соціальних установок. У практиці соціологічних і психологічних досліджень кожна шкала — незалежно від рівня виміру — має спеціальну назву, пов'язане з найменуванням вивчається властивості об'єкта.

Шкала установок — прийом, що дозволяє порівнювати індивідів за величиною, інтенсивності і стійкості їх відносини до досліджуваного явища.

1. Костенко Н.В., Иванов В.Ф. Досвід контент-аналізу: моделі та практики / Н.В. Костенко, В.Ф. Иванов. — К.: Центр вільної преси, 2003. — 200 с.
2. Акт проголошення незалежності України [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Акт_проголошення_незалежності_України.
3. Лубкович І. М. Соціологія і журналістика : Підручник для журналістів і не тільки / І. М. Лубкович. — Львів : ПАІС, 2005. — 176 с.
4. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. — М.: Экономика, 1995. — 540 с.
5. Minnesota_Multiphasic_Personality_Inventory [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Minnesota_Multiphasic_Personality_Inventory
6. James_Bogardus [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/James_Bogardus.

**ON THE ISSUE OF THE RATING SCALE APPLIED TO SOCIAL LIFE
IN COMMUNICATION SCIENCE****Natalia Stepaniuk**Volyn Institute of Economics and Management,
Elektroaparatna Str. 3, Lutsk, 43020, Ukraine**E-mail:** stepanuk@ua.fm

We consider the relationship between the principles of classical sociology and sociology of mass media in the context of their correctness in the study of media effects. It is alleged that the sustainable and balanced application of these methods in the analysis of the effects of mass media can be fully valid study results.

Key words: audience, influence, mass media, measurement, scale, sociology.

**К ПРОБЛЕМЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ШКАЛЫ ОЦЕНКИ
ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ В КОММУНИКАТИВИСТИКЕ****Наталья Степанюк**Волынский институт экономики и менеджмента,
ул. Электроаппаратная, 3, Луцк, 43020, Украина**E-mail:** stepanuk@ua.fm

Рассматриваются проблемы соотношения принципов классической социологии и социологии СМИ в контексте их корректности в изучении медиа воздействий. Утверждается, что при сбалансированном и рациональном применении этих методов при анализе последствий деятельности масс-медиа можно получить вполне валидный результат исследования.

Ключевые слова: аудитория, измерение, влияние СМИ, социология, шкала.

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013